

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СУБ'ЄКТ ХУДОЖНЬОЇ, НАУКОВОЇ Й МИСТЕЦЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ

УДК 821.161.2–82'06 ШевченкоТ.

*Н. Гаєвська, докт. філол. наук, проф.,
О. Гаєвська, канд. філол. наук, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ДИСКУРС А. МАЛИШКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті йдеться про Шевченківський дискурс у поезії А. Малишка.

Ключові слова: *дискурс, вплив, проблематика, образна система, мотив, універсальність, паралелі.*

У митця надзвичайно широкого діапазону як А. Малишко чимало прямих ремінісценцій з творів багатьох письменників різних літератур, у тому числі, звичайно, Тараса Шевченка. Немає сенсу детально зосереджуватися на окремих взаємозапозиченнях та співпадіннях мотивів, проблем у А. Малишка, які йдуть від Т. Шевченка. Важливою є закономірність близькості цих проблем і мотивів, разом з тим, суттєва відмінність у трактуванні їх А. Малишком.

Найбільш суттєві паралелі можемо спостерігати в творах філософської та соціальної проблематики (на відповідному матеріалі). У питанні філософського осмислення дійсності А. Малишко досить близький до Т. Шевченка. А в розумінні пізнання світу, життя, безсмертя народу їх погляди ідентичні (єдине, що розділяє поетів – час, епохи).

Скажімо, в А. Малишка образ Прометея (поема "Прометей") і образ Прометея в Т. Шевченка (поема "Кавказ").

В образі Прометея Т. Шевченко показує незламність і безсмертя народу тому "царизм "не вип'є живої крові", "не скує душі живої". Поет наголошує, що серце народу "знову оживає і сміється знову". Нездоланність народу звучить в словах: "Не вмирає душа наша, не вмирає воля".

Створюючи образ Прометея, поет не йшов сліпо за відомим грецьким міфом, а взяв звідти лише ідею безсмертя Титана. Автор наголошує на стражданнях і стійкості закутого Прометея, якого не в силі здолати хижий орел. Волелюбний народ не скорити, не дивлячись на щомиттєві терзання. Образ Прометея не лише спонукає народи до боротьби проти сваволі царизму, а й виховує віру у неминучу перемогу.

Аналогічні слова і мотиви А. Малишко вкладає в уста Прометея з однойменної поеми.

*Дивіться, люди, по мені
Устануть інші в пломені,
Ставайте й ви в трудні походи.
Не вип'ють прокляті заброди
Живущу кров мою. О ні! [1, т. VII, 260].*

І хоч митці жили в різний час, але як актуально звучать слова з твору, вкладені в уста Прометея. Це справді узагальнений і вічний образ, який втілює ідею нескореності народу, невмирущості його прагнень до свободи, волі, державної незалежності і віри в майбутнє.

*Жаркі вуглини підібрав
Для інших радісних заграє,
Бо вже й йому сурмили ранки,
І серця стлілого останки
Зібрав на груди приховає.
"Живіть мене теплом своїм,
Я понесу вас в кожен дім.
Щоб знов життя людське розквітло,
Чи ваше горде яре світло
Не вмере, як самотній гімн?" [1, т. VII, 261]
І висновок А. Малишка:
Я знову встану, я воскресну
Цвітком людських ясних надій [1, т. VII, 262].*

Ці рядки ніби перегукуються з Шевченковими словами "Борітеся – поборете!... за вас правда...". Слушно пише Д. Павличко, що А. Малишко – не просто популяризував Т. Шевченка, а й переосмислював його гасла братерства, свободи, безкомпромісної боротьби правди з кривдою. Крім цього, він створює оригінальний образ Кобзаря, його неспокоїного і невпокореного духу.

Ідейний зв'язок між А. Малишком і Т. Шевченком – це результат подібності їх активно-громадянських позицій. Та є між ними ще один зв'язок – складні взаємини учня та вчителя. Їх складність полягає в тому, що це відносини двох цілком різних епох української поезії. Шевченків огонь був для Малишка не предметом зовнішнього наслідування, а палахкочучим нутром його ества, магмою, а не поверхнею його слова.

*Тарасе, чуєш ти мене чи ні?
Я все життя горю в твоїм огні.
("Увечері, де канівські гаї") [1, т. I, 54].*

Кожен великий митець створює певні образи, характери, по яких потім можна пізнати цілу епоху. Коли ж говорити про Т. Шевченка, то його "поетичний дар дав людству цілу сім'ю образів, типів і характерів, за якими визначається століття... Він поетично розкрив і

узагальнив цілий комплекс подій політики, філософії, революційних і національних домагань, і ці поетичні шедеври стали явищем епохальним" [1, т. X, 248].

Жіночий образ є наскрізним в обох поетів. Саме від Т. Шевченка йде А. Малишко у змалюванні образу жінки. Він, як і Кобзар, використовує фольклорні засоби, часто звертається до образу своєї матері, яка, здається, думала піснями. Ось що він пише в автобіографії: "Співала мати про журавку, що залишилася з малими дітьми, і про вдовину ниву, незасіяну, незорану і про чаєчку-небогу "при битій дорозі", про зелений явір, що у воду нахилився, – і в цьому широкому світі пісень і дум, в картинах народного життя, героїчних і печальних, як сльоза, гарячих і буйних, як огонь наступного багаття, – билось, оживало, щеміло і тішилося моє маленьке дитяче серце" [1, т. I, 24]. І далі, вона знала і любила твори Т. Шевченка, розуміла, з якого болю вони народжені, бо й сама була схожа на Шевченкових героїнь... [1, т. I, 24–25].

Жінка-мати в Т. Шевченка – бунтівлива, багатостраждальна, вона йде через горе, муки. Шевченкова мати – сама Україна. Саме Україна постає в образах жінок, які скривджені долею в закріпаченому суспільстві: це перш за все селяни, кріпачки, вдови, сироти, покритки.

Т. Шевченко, як і А. Малишко, любить своїх героїнь, співчуває їм. Як слушно зауважує М. Рильський: "Такого полум'яного материнства... і такої жіночої муки не знайти, мабуть, у жодного з поетів світу. Т. Шевченко найвищу красу світу бачив у жінці, у матері..." [1, т. I, 26].

*Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим
("У наших раї на землі") [2].*

Надзвичайно цікаві в поета героїні не лише з ліричних творів, а й з поем "Катерина", "Наймичка", "Марія" та ін. Їхня гірка доля є уособленням долі України. А. Малишко так само в образі матері, жінки розкриває долю України. Особливо яскравими, хвилюючими є твори, написані під час війни (1941–1945). А. Малишко бере традиційні образи, збагачуючи їх новими рисами та наповнюючи новим змістом.

*Не плачте, мамо, не треба. І ви не, журіться тату,
Друзі ідуть зі сходу, сурма не грає – б'є.
Катів поведуть на страту, на нашу святу розплату,
І в них не вистачить крові на грізне горе твоє.
("Україно моя") [1, т. II, 114]*

Надзвичайна емоційність розмаїття образів, настроїв і почуттів, масштабність і широта бачення в одній строфі:

*Україно моя, далі, грозами свіжо пропахлі,
Польова моя мрійнице. Крапля у сонця з весла.
Я віддам свою кров, свою силу і ніжність до краплі,
Щоб з пожегу ти встала, тополею в небо росла.
("Україно моя") [1, т. II, 110]*

М. Рильський, аналізуючи поезію А. Малишка, писав, що талант митця, якщо він справжній талант, не може стояти осторонь від долі свого народу. У справжнього митця поезія справжня, висока, значуща, завжди несе глибоку ідею. В такому ж ключі написані й інші твори, цілі збірки А. Малишка періоду війни.

Творчість обох митців завжди була скерована на служіння Україні, народу:

*Ми не лукавили з тобою
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
("Доля", "Муза", "Слава") [2]*

І в А. Малишка:

*Україна моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути... [1, т. II, 107]*

Своє життя поети присвятили служінню рідному народові. А. Малишко завжди з пієтетом ставився до творчості Т. Шевченка. Є його окремі статті про Кобзаря та поезії, у яких А. Малишко наголошує на безсмерті Т. Шевченка і його поезії.

*В небі чистім – птиці грізнолітні
Бережуть могили світлу тінь,
І несуть, несуть співув новітні
Дум твоїх неміряну глибінь [1, т. I, 280–281].*

Навіть у короткому огляді окремих творів бачимо спільність мотивів, образів Т. Шевченка та А. Малишка, а це свідчить про художню універсальність змісту поезії обох митців, її загальнолюдський характер і, разом з тим, оригінальність і своєрідність у кожному конкретнім випадку; про послідовне взаємопроникнення в твори А. Малишка тематики і проблематики Кобзаря. Це явище характерне не лише для творів А. Малишка, а й всієї української літератури ХХ століття, яка завжди відчувала та відчуває вплив могутнього слова Т. Шевченка.

Цей вплив буде вічний, бо поезія Кобзаря вічна і безсмертна, бо вона "давно стала найважливішим і нетлінним складником духовного єства українського народу. Т. Шевченко – це не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть. У чому черпають сили і надії. У глибини майбутнього слав Шевченко свої непохитні заповіді синам рідної землі, і серед цих заповітів перший і останній" [3, т. 1, 65]:

*Свою Україну любіть,
Любіть її... Во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть... [3, т. 1, 65]*

Надзвичайна духовна сила, національна самосвідомість його нації акумулювала історичний досвід і не втрачає сили народного самовираження. І сьогодні, йдучи до ювілейної дати – 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, вона набуває загальнолюдського значення, виростає до світових масштабів, стає "родовим" явищем людського духу і впливає на всі види мистецтва, і літератури зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрій Малишко. *Теори в десяти томах.* – т. 7. – К., 1973. – 26 с.
2. Тарас Шевченко. *Повне зібрання творів у двадцяти томах.* – Т. 2. – К., 2003. – 193 с.
3. І. Дзюба, М. Жулинський // Тарас Шевченко. *Зібрання творів у шести томах.* – Т. 1. – К., 2003. – 63 с.

Надійшла до редколегії 11.03.14

Гаевская Н., Гаевская Е.

**Шевченковский дискурс А. Малышко
в контексте украинской литературы XX ст.**

В статье речь идет о Шевченковском дискурсе в поэзии А. Малышко.

Ключевые слова: дискурс, влияние, проблематика, образная система, универсальность, мотив, параллели.

Haievskа N., Haievskа O.

**Shevchenko's discourse of A. Malyshko in the context
of Ukrainian literature of the XX century**

The article refers to the Shevchenko's discourse in A. Malyshko's poetry.

Keywords: discourse, influence, perspective, imaginary system, motif, versatility, parallel.

УДК 821.161.2–82.091 Шевченко Т.

**О. Астаф'єв, д-р філол. наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

**ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
У РЕЦЕПЦІЇ ГЕНРИКА СЕНКЕВИЧА**

У статті вперше в українському літературознавстві порушено проблему рецепції творів Тараса Шевченка у літературно-критичній та епістолярній спадщині Генрика Сенкевича, проаналізовано його емоційну реакцію на поему "Гайдамаки", окреслено польський контекст оцінки творчості українського поета, простежено точки дотику між історичними творами обох письменників, зокрема у змалюванні Хмельниччини і постаті українського гетьмана.

Ключові слова: рецепція, романтизм, оцінка, контекстуальний аналіз, історичний прототип, національний характер.